

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) Author(s):	Degenkolv, H.; med to Grundtegninger.
Titel Title:	<u>Gammelholm i ældre Tid</u>
Udgivet år og sted Publication time and place:	Kbh. : Lehmann & Stages Forlag, 1895
Fysiske størrelse Physical extent:	26, [4] s., [2] faldede tav.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

Degenkolv,
Gammelholm
i ældre Tid.

1895.

32-114-8

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130020578743

GAMMELHOLM

1850

1851

1852

1853

1854

1855

1856

1857

1858

GAMMELHOLM

I ÆLDRE TID

MED TO GRUNDTEGNINGER

UDGIVET

AF

H. DEGENKOLV

KONTORCHEF

KØBENHAVN

Lehmann & Stages Forlag

FR. G. KNUDTZONS BOGTRYKKERI

1895

32-114-80

GAMMELHOLM

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

INDRIBTID

Som vi vide, er Orlogsværftet en gammel Institution, der har bestaaet lige saa længe, som Danmark har haft et ordnet Søforsvar, en egentlig Orlogsflaade. Forfatteren H. D. Lind har i »Tidsskrift for Søvæsen« (1890. Ny Række, 25. Bind, 6. Hefte) skrevet en Artikel, hvorefter det antages, at Orlogsværftets første Spire er fremelsket paa Slotsholmen. Der siges endvidere i samme Artikel, at Pladsen paa Slotsholmen efterhaanden maatte findes for trang til de fornødne Udvidelser, og at man derfor maatte kaste sit Blik paa Bremerholm; dette er altsaa Orlogsværftets andet Stadium, som formenes paabegyndt allerede under Kong Hans. Som alt andet i Verden har Orlogsværftet fra en ringe Begyndelse udviklet sig i Tidens Løb, er vokset, er udvidet efter Tidens Krav. Der kom ogsaa det Tidspunkt, da Bremerholm ikke tilfredsstillede, der maatte ny Udvidelse til. Kommandør H. G. Garde skriver derom i »Den dansk-norske Sømagts Historie«:

»Da Flaaden i 1680 bestod af 77 Krigsskibe med
»2325 Kanoner, var Bremerholms Værft utilstrækkeligt
»for den, og Kjøbenhavns Havn, der dengang ikke
»strakte sig længere mod Nord end til Nyhavn, for
»indskrænket. Desuden behøvede Havnen Uddybning
»for de større Skibe, hvoraf Flaaden nu bestod, og
»da man ved Opmudringen af denne erholdt til-
»strækkeligt Fyld til at danne et nyt Værft, begyndte
»Anlægget af Nyholm (»Nye Werck«). Efter at de
»endnu mod Nord og Øst liggende Batterier vare
»opførte om det nye Værft, til hvis Grundlag et Par
»gamle Skibe (Kjølhalingsprammen »Sorte Rytter«
»og Krejerten »Svenske Diderich«) bleve sænkede paa

»Refshalegrundens søndre Ende, blev i 1685 Vagten,
 »der tidligere havde været ombord i Skibene, flyttet
 »i Land paa Batterierne og Krigsskibene henlagte i
 »deres nuværende Leje («Hocken»). Derefter fort-
 »sattes Uddybningen af Havnen, og med det Fyld,
 »som blev opmudret, dannedes Nyholm, der nu efter-
 »haanden har faaet en saadan Udstrækning, at Bremer-
 »holm kan overlades til Stadens Udvidelse og Orlogs-
 »værftet helt flyttes derhen.«

Denne Henflytning til Nyholm, eller rettere Orlogs-
 værftets Sammendragning paa Nyholm, eftersom det i
 180 Aar havde sine Værksteder og Magasiner spredte
 paa begge Steder, kom til Udførelse i Aarene 1860-66,
 og Værftet gik saaledes ind i et nyt Stadium. Nød-
 vendigheden deraf havde man for længe siden indset;
 Kommandør Winterfeldt*) udtalte Tanken allerede i 1795,
 og man var ikke kommen ret langt ind i dette Aar-
 hundrede, før man begyndte paa de forberedende Over-
 vejelser.

Kjøbenhavns Havn strakte sig altsaa ved Aaret 1680
 ikke længere mod Nord end til »Nyhavn«, og det udstrakte
 Terræn, som Orlogsværftet nu indtager: Øerne »Nyholm«,
 »Frederiksholm«, »Arsenaløen« og »Dokøen« samt den
 i 1866 bortsolgte Ø »Christiansholm« er erhvervet ved
 Opfyldning paa grundet Farvand: Refshalegrundens søndre
 Ende. At dette mægtige Arbejde tog Tid, er en Selv-
 følge. Som af Kommandør Garde anført, var det med
 den Ø, der særlig bærer Navnet »Nyholm«, og hvorefter
 det samlede Terræn i daglig Tale benævnes, at man
 gjorde Begyndelsen (det første Skib, der blev bygget paa
 Nyholm, var Linieskibet Dannebrog, der løb af Stabelen
 1692; med Iver Hvitfeldt som Chef sprang det i Luften i
 Kjøge Bugt 1710). Det øvrige er kommet efterhaanden, ja
 det er ikke mere end tyve Aar siden, at et stort Terræn
 paa Frederiksholm var saa lavt, at det en Del af Aaret

*) Medlem af den da nedsatte Dok-Kommission.

stod under Vand; man begyndte da at fylde op, og efter flere Aars Forløb var Lavningen helt udfyldt og Grunden planeret. Man kan altsaa sige, at Opfyldningen af Frederiksholm først blev fuldført i Halvfjerdserne af dette Aarhundrede. Det er desuden ganske faa Aar siden, at Dokøen ved Opfyldning mod Syd fik sin nuværende Udstrækning, og saaledes gik der to Hundrede Aar, inden man fik sidste Haand lagt paa det 1680 paabegyndte Opfyldningsarbejde, men det var jo ogsaa en Landdannelse af ikke ringe Omfang. De fire Øer, hvoraf Orlogsværftet nu bestaar, udgøre tilsammen 70 à 80 Tønder Land.

Vi gaa nu tilbage til

Bremerholm,

senere kaldet »Gammelholm«*), en Benævnelse, der som Modsætning til »Nyholm« blev almindelig, efterhaanden vandt Hævd og gik over ogsaa i det officielle Sprog. Endnu i første Halvdel af forrige Aarhundrede bleve begge Navne benyttede. Paa samme Tid blev den forkortede Betegnelse »Holmen« eller »Holmene« fælles for begge Værfter, eller rettere, »Holmen« blev Indbegrebet af Alt, hvad der hørte til de kongelige Skibsværfter, og dette gjaldt ogsaa Personellet, saa at en i Søværnets Tjeneste ansat Mand var en »Holmensmand«; hele Personellet med Undtagelse af Officerer og civile Embedsmænd — altsaa hvad der rettelig udgjorde »Søetatens faste Mandskab« — kaldtes »Holmensfolk« (jfr. »Holmens faste Stok«); den, der havde Overbestyrelsen af det paa Ny- og Gammelholm spredte Værft — en anset Post, der i Reglen ikke beklædtes af nogen ringere Officer end en Admiral — hed »Holmens Chef« o. s. fr. Ved den Ordning af Søværnet, som den 1. Juli 1856

*) H. Degenkolv: »Bremerholm«, Tidsskrift for Søvæsen, ny Række XV.

traadte i Kraft, skete der en Forandring ogsaa i saa Henseende, thi Marinens Værft fik da den rigtige Betegnelse »Orlogsværftet«, som hermed officielt blev indført, og efterhaanden er da heldigvis ogsaa i daglig Tale Benævnelsen »Holmen« bleven mere og mere sjælden. Kun i een Forbindelse bevares den haardnakket, idet Kirken altid kaldes »Holmens Kirke«, men burde kaldes ved sit rette Navn: Bremerholms Kirke.

Gammelholm strakte sig fra nysnævnte Kirke til Nyhavn og begrænsedes paa den ene Side af Børskanalen og Kjøbenhavns Havn, paa den anden Side af gamle botanisk Have, Charlottenborg Slot, den militære Højskole, det kongelige Theater og Holmens Kanal; hvor denne Kanal — omtrent hundrede Alen fra Holmensgade — skar sig ind paa Gammelholms Grund for ved Gavlen af Holmens Kirkes Kapel at udmunde i Børskanalen, begyndte en Mur at danne Grænseskellet ud mod Gaden. En Port i denne Mur var Hovedindgangen til Gammelholm; den fandtes lige ud for Holmensgade. Over Porten stod der med Metalbogstaver: »Kongeligt Værft«.

Inden for Porten til højre laa »Gammelholms Hovedvagt«. I underste Etage fandtes den vagthavende Officers Lokale, Vagtstuer, et Lokale for Brikkeuddelingen og de øvrige med Mandskabets Morgenmønstring forbundne Forretninger samt endelig det Kontor, hvor alle Forretninger, vedrørende det indkaldte værnepligtige Mandskab, bleve udførte, og som gik under Navnet »Hvervingskontoret« eller blot »Hvervingen«. I øverste Etage havde »Søetatens combinerede Ret« sit Lokale, og her var tillige et Kontor for Justitssergeanten, der var Arrestforvarer; Bygningen indeholdt nemlig de dengang bekendte, respektindgydende »Holmens Arrester«, der vist ikke uden Grund havde Ord for at være særdeles »sikre«, og til hvilke derfor ogsaa Kjøbenhavns Politi skal have taget sin Tilflugt, naar det havde meget farlige Forbrydere at sætte under Forvaring. Ikke desto mindre

sagde man i 1864*), at en tysk Styrmand var forsvunden fra disse Arrester, — men det kan jo gerne være, at den daværende Justitssergeant har været mindre paalidelig end Arresterne. De værste, — eller, om man vil, de bedste — fandtes efter Sigende i Kælderen, i Niveau med Vandet i Kanalen, som beskyllede Foden af Bygningens østre Gavlmur. Den ovenfor omtalte Morgenmønstring blev foretagen af en Inspektionsofficer og en eller flere Mønstringsskrivere og udførtes paa den Maade, at et Bliktegn, »en Brikke«, gennem en Aabning i en Blikrude blev stukket ud til hver af de mødende Haandværkere eller Arbejdere; i Værkstederne blev Enhver, som ved Ankomsten dertil afleverede sin »Brikke«, afkrydset paa den saakaldte Brikkeliste, og samtlige disse Lister bleve tillige med selve Brikkerne sendte til Mønstringslokalet. Da Brikkeuddelingen her ophørte nøjagtig ved Arbejdstidens Begyndelse, om Sommeren f. Eks. Kl. 5, viste altsaa Brikkelisterne, hvem der ikke ved at aflevere sin Brikke havde godtgjort betimeligt Møde. Kl. 6 sluttedes Mønstringen, og der affattedes Rapport, som udviste, hvem af Mandskabet der havde givet Møde mellem Kl. 5 og 6 (»for silde i 1ste Time«), og hvem der var »borte«. Det blev senere konstateret, hvem af disse »Borte«, der mødte mellem 6 og 7 — den yderste Grænse for tilladeligt Møde — og det kaldtes at være »forsilde i 2den Time«, samt hvem der den Dag helt udeblev uden lovligt Forfald, hvilket kaldtes »at sætte Absent«. Brikkerne havde ikke daglig samme Form; der veksledes uregelmæssigt med runde og femkantede; Mønstringskommissionen forefandt i Lokalet hver Morgen en forsegleet Billet fra Ekvipagemesteren, og af denne erfarede man, hvilke Brikker der den Dag skulde uddeles. Umuligt var det jo nemlig ikke, at Nogen kunde forsyne sig med to Brikker for at anvende den ene ved given Lejlighed, og

*) Først 17. Novbr. 1864 blev der givet Ordre til Fraflytning af Gammelholms Arrester.

en saadan Snedighed vilde blive opdaget, naar Vedkommende afleverede en rund »Brikke«, og der netop den Dag var uddelt femkantede. Om »Hvervingskontoret« bemærkes, at dets Forretninger forlængst ere indlemmede i og udgøre en integrerende Del af Sekretariat og Kommando-Kontorets Forretninger, og det gamle Navn »Hvervingen«, der passede saa overordentlig slet til Institutionen, er heldigvis nu næsten helt glemt. Vi skulle endnu kun, inden vi forlade Gammelholms Hovedvagt, bemærke, at Arresterne maaske efter Nutidens Begreber kunde kaldes barbariske, men de have passet for den Tid, hvori de bleve indrettede, og da holdt man i Hævd den for øvrigt til enhver Tid gyldige Sætning, at milde Straffe demoralisere. Den samme lidt determinerede Haandhævelse af Ret og Retfærdighed opretholdt i mange Aar Pælen paa Gammelholm, hvor Delikventer fik de dem tilkommende Slag Tamp nøjagtig udtalte, og gav sig til Kende i meget strenge Straffedomme.

Flere saadanne maa nu findes skikkede til at vække vor Forundring. Som Eksempel skal her anføres en Dom; og den er dog ikke saa gammel endda, kun fra 1807:

„Dom

»i Sagen mod Musketererne af Marine-Regimentets 9de Compagnie Claus Henrik Grim og Johan Henrik Schultz.

»Musketererne af Marine-Regimentets 9de Kompagnie Claus Henrik Grim og Johan Henrik Schultz bør for det af dem »som Vagthavende ved Gammelholms Hovedvagt den 30. f. M. »udviste subordinations og respectstridige Forhold, hvorved anlediges tumultuarisk Opsætsighed blandt andre af Vagtmandskabet, i Følge den 10de, 11te, 12te, 42de, 44de, 89de og 94de »Krigsartikel samt Anordningen af 27de April 1792 straffes »med Galgen.

»Saa bør og Deliquenten Grim, af hvad han maatte være »ejende, erstatte til Holmen den af ham gjorte Skade paa Vinduerne i Gammelholms Hovedvagts Arrester med 64 Skilling »i Overensstemmelse med d. L. 6-14-1 cfr. med 6-96 og Rescriptet af 15. April 1786.

»Saaledes dømt i en edsvoren Garnisons-Krigsret.

»Kjøbenhavn, d. 8. Juli 1807.

»Mancke.

»Lange.

»Vi alle af Naade skjænke Claus Henrik Grim og Johan
 »Henrik Schultz Livet, hvorimod de skulle føres imellem Spids-
 »rødderne af 200 Mand, hver 16 Gange i 2 Dage — otte Gange
 »daglig — og derefter hensættes til Arbejde i Jern i Københavns
 »Fæstning deres Livstid. I Henseende til Erstatningen af de
 »beskadigede Vinduer stadfæstes Garnisons-Krigsrettens Dom
 »herved.

»Givet paa vort Slot Frederiksberg, den 24. Juli 1807.

»Christian R.

»Bornemann.«

Vi ere nu færdige med Gammelholms Hovedvagt og finde, foruden denne, paa Pladsen umiddelbart inden for Indgangsporten — men til venstre for Porten og støttet op til den før omtalte Mur — et teglhængt Hus eller Skur, bygget af Tømmer og Bræder, 140 Fod langt og 15 Fod bredt. Det kaldtes »Husarstalden« og var indrettet til Brug for Husarheste; det havde et Par Gange fundet Anvendelse ved forefaldne eller befrygtede offentlige Tumulter, og der var ved de meget omtalte Optøjer ved Aarskiftet 1858 - 59 sidste Gang Tale om at benytte det efter Bestemmelsen.

Naar man havde passeret Facaden af Hovedvagts-Bygningen, kom man til Broen, som lige for Indgangsporten førte over Kanalen. For Enden af Broen var der en Stakitport, og inden for denne laa der til venstre et ganske lille, grundmuret Hus til Brug for den der om Dagen posterede Opsigtsbetjent, der skulde kontrolere al Ind- og Udpassage af Personer og Gods. Orlogsværftet havde ialt otte saadanne Opsigtsbetjente til skiftevis at besætte fem Poster, nemlig to paa Gammelholm (den her nævnte og Porten ud til Nyhavn) og tre paa Nyholm (Bommens Vagt, Kongeporten og Færgetrappen paa Christiansholms Vestside); deres Uniform var mørkeblaa Klædes Frakke med Ankerknapper og Hue med Skygge, grøn Klædes Tresse og Nationalkokarde; naar de vare paa Post, bar de paa Brystet et Metalskilt. Bag ved Betjenthuset fandtes Klokkegalgen med den Klokke, man hver Arbejdsdag lod »lyde« i en halv Time for at kalde Mandskabet

til Arbejde; nøjagtig Kl. 5 Morgen ophørte »Klokkelydningen« om Sommeren, og Klokkens sidste Slag var Tegnet til Portens Lukning; kun de Arbejdere, der da vare komne inden for Porten, fik »Brikke«, saa ophørte ogsaa Brikkeuddelingen, og Porten blev igen aabnet; Efternølerne kom nu — som foran anført — for silde. Ogsaa ved Arbejdstidens Ophør om Eftermiddagen (fra 1. Decbr. til 15. Januar Kl. 3¹/₂, den øvrige Tid af Aaret Kl. 4) lod man Klokken »lyde« et Øjeblik. Da Mandskabet havde 15 Minutter til Vadsk og Omklædning før den reglementerede Arbejdstids Ophør, naaede Nogle til Betjenthuset, før de 15 Minutter vare forløbne, men Ingen maatte betræde Broen, før Klokkens første Slag lod sig høre — saa var der almindelig Udpassage. I Løbet af Dagen blev der ved Hviletidernes Begyndelse og Ophør »kimet« med Klokken, og det samme var Tilfælde, naar nysnævnte Tidspunkt for Forberedelserne til Hjemgangen var kommet. Mandskabets Ind- og Udpassage fandt kun Sted ad denne Port, de to andre Porte paa Gammelholm vare som Regel lukkede. Beboerne ved Holmens Kanal og i de tilstødende Gader vare vante til »Klokkelydningen« i den tidlige Morgenstund, og Ingen besværede sig derover; men da Klokken blev flyttet til Porten ved Nyhavn som Følge af, at Gammelholms Fraflytning var paabegyndt og det sydligere Terræn afgivet til Bebyggelse, klagede Nyhavns Beboere over denne Forstyrrelse af deres Morgenro, og Klokken maatte indskrænke sin Virksomhed.

Skraas for Broen, til venstre, laa Marineministeriets, tidligere Admiralitets- og Kommissariats-Kollegiets Bygning med en temmelig anselig aaben Plads foran sig; det var en stor hvid, monumental Bygning, grundmuret, med to Etager foruden Kælder; den havde 133 Fods Facadelængde. Det fremtrædende Midterparti bar en med Forziringer prydet Frontispice, og Taget var »afbrudt«, beklædt med sorte, glaserede Teglsten. Paa Facaden fandtes to Indgange. Til den sydligste af disse førte en høj Sten-

trappe. Fra den rummelige Forstue førte en Dør lige for Indgangen ind til Admiralitets-Kontoret, en Dør til venstre for Indgangen førte til Revisionskontoret. Ad en bred Trappe kom man op til øverste Etage, hvor en Dør til venstre for Trappen førte ind til Kommissariats-Kontoret, til højre fandtes Kasserer- og Arkiv-Kontoret. Den nordligste Indgangsdør var omgivet af en graamalet Træ-Skærm eller Kappe; ad Trappen her indenfor kom man i øverste Etage til Ministerens egne Lokaler samt til Ministeriets Sekretariat og Kommando-Kontor; i denne Fløj af Bygningen fandtes ogsaa Parolstue samt et Foretagsværelse og Bibliothek for Flaadens Officerer. De to nævnte Trapper vare i øverste Etage forbundne ved en smal Gang. I den sydlige Fløjs underste Etage fandtes tillige Ekvipagemesterens og Inspektionsofficerernes Kontorer, der i Gavlen havde en særlig Indgangsdør med Stentrappe.

Langs med Holmens Kanal, som blev opfyldt i 1860 og 1861, laa »Hovedmagasinet«, adskilt fra Kanalens Bulværk ved en græsbevokset Strimmel Jord, hvor om Sommeren Ekvipagemesterens Ged græssede. Hovedmagasinet bestod af to Fløje, som i en stump Vinkel forenedes ved den imellem dem liggende »Pavillon« (den nuværende Studenterforenings-Bygning), saa at det Hele dannede en sammenhængende Bygning paa 763 Fods Længde. Magasinets søndre Fløj og 171 Fod af nordre Fløj, nærmest ved Pavillonen, havde to Etager samt et »afbrudt« Tag med to Lofter og var, ligesom det øverste af Pavillonen, opført nogle faa Aar efter Branden i 1795, hvorimod den øvrige Del af nordre Fløj — en Længde af 188 Fod — var den Rest af det ældre Hovedmagasin, som var reddet fra Branden. Af denne ældre Del af Magasinets nordre Fløj, der kun havde een Etage, blev et Stykke af 100 Fods Længde i 1839 afdelt med en Brandmur og overladt det kongelige Theater til Malersal og andet Brug; det var af denne Grund sat i Forbindelse med Theatret ved en Gangbro, der førte over Kanalen, idet denne her for Enden af

Magasinet — altsaa imellem dette og Theatrets Grund — dannede en ret Vinkel og gik i østlig Retning for derefter, under Navn af »Banegraven«, at gaa under Reberbanen (som senere bliver omtalt), løbe parallelt med dennes østlige Side og endelig udmunde i Havnen; dens Munding her laa lige over for Dokken paa Christianshavn. Da det kan synes mærkeligt, at denne c. 80 Fod brede Kanal kunde løbe under den til Reberbane anvendte Bygning, om end selvfølgelig paa tværs ad denne, skal bemærkes, at Kanalen paa denne korte Strækning af sit Løb maatte lade sig nøje med en Bredde paa 20 Fod, men fik, efter atter at være kommen ud i det Fri, Lov at udvide sig til 50 à 60 Fod.

Den imellem Hovedmagasinets to Fløje liggende »Pavillon« var $45\frac{1}{2}$ Fod lang, 70 Fod dyb og 49 Fod høj til Taget. Denne Bygning blev ved Gammelholms Fraflytning ikke nedreven, men — som allerede bemærket — omdannet til Brug for Studenterforeningen, dog saaledes, at den Mur, der hidtil havde stødt op til Magasinets sydlige Fløj, nu blev Foreningsbygningens Facade, medens Pavillonens Facade blev Foreningsbygningens vestre Gavl-mur. Det er vist overflødigt at bemærke, at det Bygningskompleks, Pavillon og Hovedmagasinets to Fløje tilsammen dannede, havde et ganske imponerende Udseende, betragtet fra Gaden paa Kanalens modsatte Side, og Pavillon ragede op som en monumental Bygning, der paa en heldig Maade for Øjet afbrød det Ensformige ved en Magasinbygning af en saa anselig Længde. Pavillon havde tre Etager; i de to nederste opbevaredes Flaadens Arkiv, og i den tredie, der udgjorde en eneste stor Sal med Vinduer baade mod Øst og Vest, var Orlogsværftets Modelsamling opstillet. Denne smukke og værdifulde Samling havde her et rummeligt, højt og lyst Lokale, hvori den kom fuldstændig til sin Ret. Det viste sig ved Fraflytningen umuligt at faa det erstattet, og den havnede i et lidet tilfredsstillende Lokale, som paa Nyholm i Spanteloftsbygningens underste Etage blev indrettet til

den; det var indskrænket, lavt og mørkt og havde i det Hele taget Karakter af midlertidigt Opbevaringsrum. Foruden kostbare Skibsmodeller fra ældre og nyere Tid indeholdt Samlingen ogsaa Modeller af anden Art samt en Del andre Ting, der nærmest havde kun historisk Interesse. Under 27de Februar 1861 udtalte Marineministeriet, at »Marinen ikke har Midler til at vedligeholde en Samling som et Musæum«, og det blev da overdraget Professor Worsaae at udpege, hvad der maatte egne sig til fremtidig Opbevaring i de danske Kongers kronologiske Samling paa Rosenborg.

Som Følge heraf bleve, forinden Samlingens Flytning, to af dens Nummere afgivne til Rosenborg, nemlig:

»en Takkemodel af en Fregat, der henføres til Christian den Fjerde,« og

»en Kommandostav af Sølv med Frederik den Tredies Navnechiffer,«

hvorimod 28 Nummere bleve efter Forslag af Direktørerne for Maskinvæsenet (N. E. Taxen), Skibbyggeriet (O. Suen-son) og Artilleriet (O. W. Skibsted) bestemte til at »bortsælges ved Auktion.« Dette blev dog ikke deres Lod, thi ved Rescript af 11. April 1861 tilkendegav Kong Frederik den Syvende sit Ønske om »at erholde de Modeller fra Marinens Modelsamling, der ikke agtes bevarede for Marinen«, og de bleve derfor »afgivne til Hans Majestæt Kongens Disposition«.

Blandt disse Nummere fandtes:

Model af Dokken (fra 1746).

Skaal af dansk Porcellæn, hvorpaa var malet Slaget paa Kjøbenhavns Rhed d. 2. April 1801 (foræret af Generalgouvernør Roepstorff).

Medaille i Anledning af Slaget i Kjøge Bugt.

Silkeflag med Stok (Flag for Skibbyggerne).

— · — — (Flag for Haandværkerne).

Sølv Murske.

Fabrikmester Henrik Gerners Buste paa Piedestal.

Ovennævnte »Model af Dokken« var en nøjagtig Gen-

givelse af Dokken paa Christianshavn i dennes oprindelige Skikkelse, altsaa med Pumpeværk til at drive med Haandkraft; den var saa fuldstændig, at endogsaa Mandskabet, som arbejdede ved Pumpeværket, fandtes som en Række smaa, paaklædte Figurer, der end ikke manglede den da brugelige Haarpisk i Nakken. Som bekendt indlagde Fabrikmester Henrik Gerner sig Fortjeneste ved senere at indrette Pumpeværk til at drive med Heste (hans Forslag af 26. Febr. 1783). Dokken blev indviet 1739, Modellen forfærdiget 7 Aar senere.

Bag ved Marineministeriets Kontorbygning laa Ekvipagemesterens Embedsbolig, en grundmuret Bygning, 34 Fod lang, 28 Fod bred og 24 Fod høj til Taget; den havde to Etager og en Kælder, hvor bl. a. Køkkenet fandtes; umiddelbart ved Huset laa en Have, der var omgivet af et Plankeværk. Et Stykke fra og i lige Linie med denne Bygning laa et andet Hus med to Etager; det gik under Navnet »Gamle Søkort-Arkiv«, fordi Søkort-Arkivet nok engang havde benyttet øverste Etage. Saa-danne forlængst nedlagte Kontorer som f. Eks. »Inventarie-Kontoret« skulle have haft Lokaler der; til Slutning var der Kontorer for Inspektionsofficeren ved Reberbanen og Sejldugsvæveriet (Orlogskaptain Schierbech), Underfabrikmesteren (Kaptainlieutenant G. P. Schönheyder) og Rebslagermesteren (Alberg); i øverste Etage havde »Overmunderings-Kommissionen« Lokale; det store Loftsrum var upaaagtet, og paa Gulvet laa kun en anelig Bunke Papirer, henbragte der fra Ekvipage- og Kommando-Kontoret, fordi de bleve ansete for ligesaa betydningsløse som gamle. Enten »Gamle Søkort-Arkiv« eller Ekvipagemesterboligen maa oprindeligt være opført til Bolig for Grov- og Ankersmedemesteren. De laa nemlig begge lige over for Grovsmedien og dennes Dampmaskine; paa det Sted, hvor Dampmaskinens (Ildmaskinens) Bygning*) 1788 blev opført, laa indtil da Grov- og Ankersmedemesterens Bolig,

*) Ankersmedien.

og L. Fabricius siger i den af »Sølieutenant-Selskabet« 1884 offentliggjorte Afhandling »Beskrivelse over Ildmaskinen paa Gammelholm«: — »isteden for Smedemesterhuus, som var ved Enden af den gamle Smedie, og blev nedrevet, blev et nyt til ham opbygget«. Man ansaa det dengang for nødvendigt, at Grov- og Ankersmedemesteren havde Bolig paa Gammelholm. Formodentlig er der kommet et Tidspunkt, hvor man havde anden nødvendig Brug for Bygningen, thi Mesteren maatte flytte.

Imellem »Gamle Søkort-Arkiv« og Ekvipagemesterboligen laa en i Midten ophøjet, brolagt Plads, bestemt til Smediernes Kuloplag.

Lige over for den sydlige Gavl af Marineministeriets Kontorbygning og Facaden af de to sidst nævnte Bygninger laa Smedierne, adskilte fra disse Bygninger ved en Passage af en Gades Bredde. Smedierne fandtes i en Bygning, eller vel rettere i en Række af sammenhængende Bygninger, der i en Længde af 500 Fod strakte sig fra Kanalen — et Punkt ved denne, der laa lige over for Holmens Kirkes Terræn — og hen til »Gamle Søkort-Arkiv«; dog blev kun en Længde af 318 Fod optagen af Smedierne, medens den Del, 182 Fod, der laa nærmest Kanalen, adskilt fra denne ved den fornødne Plads til Passage, blev anvendt til andre Øjemed. I Gavlen, der vendte mod Kanalen, fandtes saaledes Vejerboden og »Vejer-Kontoret«, hvis Personale bestod af Vejermesteren og dennes Fuldmægtig; ved Bulværket uden for Vejerboden stod en Kran til Udlosning og Indladning af svært Gods, der tilførtes eller bortsendtes med Pramme og Fartøjer. Efter Vejerboden fulgte et Rum, hvori Gammelholms Sprøjter og Brandredskaber opbevaredes; saa kom et til Hovedmagasinet hørende Magasinslokale, beregnet paa det daglige, mindre Forbrug af Spiger, Søm, Olie, Talg o. desl.; ved Siden af dette Lokale laa Hovedmagasinskantoret, derefter fulgte Ekvipage- og Kommando-Kantoret,*) Klejn-

*) Nu kaldet Orlogsværftets Sekretariat og Kommando-Kontor.

smedien stødte umiddelbart op til Gangen, der førte ind til dette Kontor, og derefter kom Grovsmedien, saa at Enden af Bygningen blev optagen af den store Ankersmedie, der var 74 Fod lang, 88 Fod bred og 19½ Fod høj til Taget. Etagen oven over saavel Vejerboden som de for øvrigt nævnte Lokaler lige hen til Klejnsmedien var et eneste stort Rum, der blev anvendt til Besigtelse og Opmaaling af Sejldug og Lærred, Besigtelse af hjemkomne Skibes Sejl, stundum ogsaa til Sejlsyning, og kaldtes »Sejlloftet«; Adgangen til Lokalet fandt Sted gennem en ved Siden af Vejerbodens Port værende Dør.

Paa »Sejlloftet« blev ogsaa Hæderstegnet for 25 Aars god Tjeneste og den dermed forbundne Gave hvert Aar den 29. Januar paa højtidelig Maade uddelt af Chefen for Orlogsværftet. Personalet i Ekvipage- og Kommando-Kontoret traf Forberedelserne: Paa et Bord i Salens Baggrund bleve selve Hæderstegnene ordnede paa en Præsenterbakke, Hæderstegnsgaven blev aftalt i Portioner — 5 nye Sølvspecier i hver —, fornødne Lister o. s. v. kom tilstede. Efterhaanden som Mandskabet indfandt sig — de militære Korps og Haandværkerne, hvilke sidste den Gang vare uniformerede — blev det mønstret og opstillet af Værftchefens Adjutant: nærmest ved Bordet de, der skulde modtage Hæderstegnet, derefter alle, som i tidligere Aar havde faaet dette og nu skulde modtage Gaven. Paa bestemt Klokkeslet ankom Chefen for Orlogsværftet, ledsaget af sin Stab, der bestod af Værftets øverste Myndigheder og Kontorchefen*). Værftchefen indledede Højtideligheden med en kort Tale, der endte med det af alle Tilstedeværende lydeligt gentagne »Gud bevare Kongen«. Admiralen uddelte derpaa egenhændigt Hæderstegnet, og umiddelbart derefter uddelte en af Officererne (Fabrikmesteren eller Maskindirektøren) Pengegaven, idet Folkene en for en, efterhaanden som Kontorchefen oplæste Navnefortegnelsen, traadte frem for Bordet; en anden af Officererne krydsede af paa en Navneliste.

Klejnsmedværkstedet, der havde en Længde af 50 Fod, var ligeledes delt i to Etager; i den underste var der Smedie, i den øverste Fileværksted. Grov- og Ankersmedien benyttede selvfølgelig Bygningens hele Højde vindskrænket. Grovsmedien var 194 Fod lang og 35 Fod bred; den rummede 12 Smedeesser og havde desuden i et Par Tilbygninger endnu nogle faa Esser og tillige Jern-

*) I tidligere Tid kaldet Ekvipage- og Kommando-Skriveren.

magasin. I Ankersmedien, hvis Dimensioner allerede ere nævnte, fandtes en Dampmaskine paa 20 Hestes Kraft; denne drev et Hammerværk med »den store Hammer«, der vejede 750 Pund, og en mindre Hammer paa 270 Pund. Tillige drev den et af tre cylindriske Bølge bestaaende Blæseværk, — som igennem de i Jorden nedlagte Ledningsrør stod i Forbindelse med fem store Esser, — et Valseværk, et Drejelad, en Bore- og en Skrueskæremaskine; her fandtes desuden en Glødeovn og Filebænke. Det var i denne Ankersmedie, at den første Dampmaskine her i Landet blev opstillet og tagen i Brug 1790. Selv det allersværeste Smedearbejde — som for Eksempel Linieskibsankere og Skibsknær — var hidtil blevet udført med Haandkraft, thi man havde intet mekanisk Hjælpemiddel. Smediens Mestersvend Jens Andersen konstruerede vel 1786 en »Hammer-Machine«, og han fik en Dusør »til Opmuntring«, men hans Opfindelse fandt ikke Anvendelse. Da blev det et Aars Tid efter overdraget den engelske Mekanikus Mitchell at anlægge en »Ild- eller Dampe-Machine« paa Gammelholm. Ved Enden af Grovsmiedien og i Forbindelse med denne blev »Ankersmedien« opført; den stod færdig i August 1789, og Mitchell tog nu fat paa Værket. Paa Pladsen laa — som tidligere nævnt — Grov- og Ankersmedemesterens Bolig, men den blev nedreven og en anden opført andetsteds. Ved Udgangen af 1790 stod Dampmaskinen opstillet og færdig. Bekostningen er af forannævnte Forfatter L. Fabricius angivet til 70,000 Rdl., nemlig selve Maskinen 53,000 Rdl., Dusør til Hr. Mitchell 10,000 Rdl., hans Rejse samt Opførelsen af et nyt »Smedemesterhus« anslaaes til Resten. Endvidere fik Mitchell Tilsagn om at beholde »sin hidtil havde Gehalt 130 Rdl. maanedlig eller 1560 Rdl. aarlig« mod at oplære to Mænd i Maskinens Behandling og Vedligeholdelse, og han fik endvidere Privilegium paa her i Landet at indrette »Ild-Machiner«. Maskinen voldte allerede efter faa Aars Forløb Vanskeligheder, og Dampkedlen, der var af Kobber, maatte idelig

repareres; i 1801 maatte Kedlen udtages og sættes »ud paa Pladsen« for grundigt at istandsættes, og man besluttede da med det samme at foretage Hovedreparation af Maskinens øvrige Brøstfældigheder; i Juli 1801 erklæres: »af Ild-Machinen haves ingen Nytte«, og i 1803 besluttede man sig til at smede Ankere »ved Haandmagt som tilforn«. Det var dog kun midlertidigt, man benyttede denne Udvej, thi en ny Dampmaskine var da allerede bestilt i England; denne kom, blev opstillet og gjorde fortrinlig Nytte lige til 1862, da, paa Grund af Gammelholms Fraflytning, Smedien blev nedreven.

Ved Børskanalen, lige over for Gavlen af Kirkens Kapel, laa Vadskehuset. Det var en grundmuret Bygning paa tre Etager, 44 Fod lang, 24 Fod bred og 32 Fod høj. I underste Etage fandtes Vadskeri for Hængekøjer, Madratsvaar o. lign.; saavel i de to øverste Etager som uden paa Bygningen blev det, der var vadsket, hængt op til Tørring. Vadskan blev udført ved privat Entreprise. Ved Siden af Vadskehuset fandtes den saakaldte Spaanehave, der tillige var Opbevaringsstedet for kasserede Inventariesager, gammelt Sejldug, Tovværk og lignende, som blev opsamlet for at sælges ved Auktion; det var en med Plankeværk indhegnet Plads med de til Øjemedet fornødne Skure. Umiddelbart ved Spaanehaven fandtes »Staldgaarden« med Stalden til Værftets 3 à 4 Par velnærede »Materialheste«, med Skur til Arbejdsvognene og Kammer til den om Natten ved Stalden tilstedeværende »Materialkusk«. Her paa dette Punkt af Gammelholm, altsaa paa søndre Side af den lange Bygning, hvis Gavlparti var optaget af Vejerboden, laa Værftchefens Embedsbolig; den havde en fri Plads foran sig, og Facaden vendte over mod Nybørs. Dens to Sidefløje stødte op til nysnævnte Bygning paa det Sted, hvor Ekvipage- og Kommando-Kontoret fandtes, og fra dette Kontors Forstue førte en Dør ud til den af Bygningsfirkanten dannede Gaardsplads, hvorved en temmelig let Forbindelse var tilvejebragt mellem Kontoret og Boligen, hvor Værftchefen

ogsaa havde Forretningslokale. Foran Boligens Hovedindgang fandtes en Forstue i en af Træ opført Overbygning; fra dennes Forkant og hen til Hjørnet ved Vejerboden strakte sig et graamalet Plankeværk; bag dette laa Værftchefens Have, som altsaa ikke indtog noget stort Fladerum. Selve Bygningen var ogsaa prunkløs, kun opført af Bindingsværk og Mur, men den havde dog et tiltalende, anseligt Ydre, saa at det straks var indlysende for Enhver, at her havde den Højstbefalende sin Bolig; den havde to Etager foruden Kælder og var 120 Fod lang, 20 Fod bred, 22 Fod høj. En Skildvagt var posteret ved Indgangsdøren. Hver af Sidefløjene havde 24 Fods Længde; i den ene af disse havde Konstruktions- og Regleringskommissionen sine Lokaler. I Haven her nød det i sin Tid jævnlig omtalte »ældste Morbærtræ i Danmark« omhyggelig Pleje; Grenene bleve understøttede af Pæle og dækkede med Cement, men til Trods for sin høje Alder bar det ogsaa hvert Aar ypperlige modne Bær. Da Bygningen i 1863 paa Grund af Gammelholms Fraflytning blev nedreven, Haven sløjfet, og Plankeværket som Følge deraf faldt, stod det gamle Træ, tæt behængt med halvmoden Frugt, prigsivet Gadeungdommen og omringet af de sørgelige Ruiner af Gammelholms fordums Herlighed.

Et Stykke fra Værftchefens Bolig, nemlig ud for Ankersmedien, fandtes en Bedding, hvor mindre Skibe eller Pramme kunde landsættes til Reparation eller Opbygning, og tæt herved laa, parallelt med Bulværket, en stor, grundmuret to-Etages Bygning af 216 Fods Længde, 45 Fods Bredde og 25 Fods Højde til Taget. Dens underste Etage var optagen af Bradbænk, Materialbod og Tømmerværksted, øverste Etage og Loftet var Sejlmagasin, hvor Flaadens Sejl laa opskudte, hvert Skib for sig.

Umiddelbart ved og omtrent vinkelret for denne Bygning laa en anden, der ligeledes var opført af Grundmur; den havde to Etager, 105 Fods Længde, 40 Fods Bredde, 22 Fods Højde. Underste Etage havde tidligere været Billedhuggerværksted, ogsaa Bødkerværksted, men var til-

sidst Sejldugsvæveri; øverste Etage blev anvendt til Sejlmagerværksted og det dermed forbundne Kompasmagasin. — Bødkerværkstedet, der dengang var under selvstændig Bestyrelse af en Kvartermand, maatte lige til det sidste nøjes med et Træskur, der laa mellem Hovedmagasinsbygningen og Smediernes Kulplads. —

Nysnævnte to, vinkelret for hinanden opførte Bygninger og Ankersmediens Gavl omgav en firkantet Plads, som paa den fjerde Side tildels begrænsedes af »Gamle Søkort-Arkiv«, hvis Gavlmur man i Reglen passerede for at fortsætte Vejen længere ned ad Gammelholm *). Man fik da straks paa sin venstre Side »Trunken«, en grundmuret, meget gammel, vistnok Gammelholms ældste Bygning; den bestod af to meget solide Hvælvinger og blev benyttet til Beg- og Tjæreoplæg, men var ifølge et i Orlogsværftets Sekretariat og Kommando-Kontor værende gammelt Kort over Bremerholm oprindelig Fængsel for de Forbrydere, der vare idømte »Arbejde i Bremerholms Jern.« »Fangekirken« har ifølge samme Kort ligget paa den Plads, hvor ovennævnte, til Sejldugsvæveri og Sejlmagerværksted anvendte Bygning var opført. Bag ved »Trunken« laa Kalkgaarden med et lille Hus til Kalkslagning, og man skulde nu for at fortsætte sin Vej passere rundt om Bassinet »Gamle-Dok«, som nødvendigvis maa ofres en vidtløftigere Omtale.

Hen imod Slutningen af Aaret 1680 fik Ingeniør-Oberstlieutenant Hoffmann det Hverv at udarbejde Planen til og bestyre Anlægget af en Dok paa Gammelholm; dens Plads var bestemt.***) En Dæmning foran Pladsen blev straks paabegyndt, og allerede i Januar 1681 blev der givet Ordre til, at Vandmøller og lignende Apparater, som udfordredes, skulde sættes i Arbejde. Den 4. Februar

*) Den anden Passage, som stod til Raadighed, gik langs Hovedmagasinsbygningen.

**) H. Degenkolv: »Det ældste Dokanlæg ved Kjøbenhavn« — Tidsskrift for Søvæsen, ny Række XVI.

indsendte Hoffmann et Overslag og foreslog ved den Lejlighed Bassinets Dimensioner til: Længde 300 Fod, Bredde 86 Fod, Dybde 24 Fod under daglig Vandstand. Tegningen blev approberet ved kongelig Resolution af 8. April 1681, og allerede Dagen efter blev der givet Ordre til, at Udgravningen skulde paabegyndes under Oberstlieutenant Hoffmanns Overbestyrelse; 300 Mand bleve satte i Arbejde dermed, og i Juli Maaned var Bassinet udgravet. At man lod en Jorddam blive staaende ved Bassinets Munding inden for Dæmningen viste sig at være en vel betænkt Forholdsregel, thi det var denne Jorddam, som under hele Arbejdet holdt Vandet fra Søen ude; Dæmningen, der sandsynligvis var færdig ved Udgangen af September Maaned, havde altsaa nærmest kun til Hensigt at holde Vandet borte fra Jorddammen, medens dennes Bortgravning fandt Sted, men den opfyldte saa slet sin Bestemmelse, at der bestandig stod Vand indtil Søens Højde mellem Dæmningen og Jorddammen. Slusen blev imidlertid bygget af Mester Paul Kichsen, som ved Udgangen af 1681 havde dette Arbejde saa vidt, at i det mindste det yderste Par Porte var anbragt; ifølge Planen skulde der nemlig være tre Par Porte. I Foraaret 1682 blev der taget Bestemmelse om, at det tredie Par Porte ikke skulde tilhugges, og at Dokken skulde gøres 220 Fod lang, 106 Fod bred og 24 à 25 Fod dyb. I Løbet af Sommeren blev der arbejdet paa »Forpælingen« af Dokkens Sider, et Arbejde, som blev udført efter Ole Rømers Anvisning, og i Efteraaret blev det andet Par Sluseporte hængt paa Plads; hele Slusepartiet var nu færdigt, og man fandt ikke, der var Grund til længer at holde læns uden for Slusen. Man begyndte da at bortgrave Jorddammen, et Arbejde, der til Trods for Brugen af Vandmøllerne var meget besværligt, fordi Dæmningen ikke kunde forhindre Vandet i at trænge ind i store Masser. Efterhaanden skred imidlertid Bortgravningen dog frem, og da nu Vandet altsaa fyldte hele

Rummet inden for Dæmningen og kom til at presse umiddelbart paa Sluseportene, viste det sig, at disse ikke var deres Opgave mægtig: der fandt et Gennembrud Sted, og Dokken blev fyldt. Slusens Konstruktion og Bygning maa følgelig have været meget uheldig. Denne Katastrophe indtraadte i November 1682. Der blev nu anbragt en ny Dæmning, som blev fuldført i Løbet af 1683, og en ny Tegning fik Approbation 3. Februar 1683, men før øvrigt blev Intet foretaget ved Anlægget før 1687, da man paany optog Projektet. En ny Tegning — den tredie — fik kongelig Approbation 19. April 1687; Dokken blev læns-pumpet, og Arbejdet blev genoptaget, uden at noget Uheld synes at være indtraadt; ved Aarets Udgang bleve Pumperne optagne, og Dokken var da tjæret og lapsalvet over Vandet. Derefter blev Intet foretaget ved Anlægget før 1690 —: da blev Dokken abandonneret og Ordre givet til, at Dæmningen skulde optages. — Efter 38 Aars Forløb opstod paany den Tanke at fuldføre Dokanlægget paa Gammelholm, som nu havde erhvervet sig Navnet »Gamle-Dok«, og samme Tanke opstod idelig i Løbet af hele forrige Aarhundrede. Endnu i 1795 syslede en til en ny Doks Anlæg nedsat Kommission med Projektet og fandt det »høyst rimelig, der paa dette Sted kan anlægges en Dokke«. Ogsaa denne Kommission kom til det Resultat, at »Gamle-Dok« havde fristet en saa sørgelig Skæbne, fordi Dæmningen var slet slagen og Slusen utæt formedelst en med Grunden upassende Bygningsmaade. Endog en svensk Oberst Ankersvärd indsendte et Forslag, over hvilket Kommissionen 25 Marts 1795 afgav Betænkning; men Premierlieutenant Høyer formentede som Vandbygningskyndig at maatte blive en af dem, Dokanlægget skulde betros, da Landets egne Sønner burde have Fortrinsret, og ham blev det da 13. April paalagt at foretage Undersøgelse af Grunden i »Gamle-Dok«. Resultatet af hans Undersøgelse var saa tilfredsstillende, at han paa dette Grundlag udarbejdede et detailleret Forslag til Anlæg af

en Dok paa samme Sted, men det kom først til at foreligge i April 1800. Det var imidlertid, som saa utallige andre Planer og Projekter, spildt Arbejde, thi hvad »Gamle-Dok« var reduceret til: Et Havnebassin for »Nordbaade« og lignende mindre Fartøjer, vedblev den at være, til den paa Grund af Gammelholms Fraflytning mere end tresindstyve Aar senere blev opfyldt; omtrent hvor Tordenskjoldsgade nu udmunder i Havnegade kan man tænke sig dens Plads.

Vi gaa nu videre og træffe straks paa »Gamle-Doks« østre Side den mægtige Reberbane, der i en Længde af 1146 Fod strakte sig fra Gammelholms Grænse ved Kongens Nytorv og næsten helt ned til Bulværket ved Havnen, saaledes at den omtrent spændte over hele Gammelholms Bredde, idet der mellem Bygningens Gavl og Havnen kun var den fornødne Plads til Passage. Dette Punkt af Gammelholm laa lige over for Dokken paa Christianshavn, og der var i Arbejdstiden stadig Færgeforbindelse mellem denne Dok og en Landgangstrappe ved Reberbanens sydlige Gavl. Til Reberbanen hørte flere Bygninger, som for største Delen laa ved dens nordre Ende, saaledes et Hampemagasin, et Hus, hvori Drøj- eller Tjæremaskinen fandtes, og endelig »Garnhuset«. Her, tæt ved Reberbanens nordre Endé fandtes den saakaldte »Gjethusport«, der førte ud til Kongens Nytorv, men kun var aaben ved særegne Lejligheder, som f. Eks. naar Broen ved Hovedvagten var under Reparation.

Ved Reberbanens sydlige Ende førte en Bro over den tidligere omtalte »Banegrav« ind paa Baadebyggerpladsen. Langs med Banegraven laa det store Chalupskur, hvor Flaadens Fartøjer bleve byggede, reparerede og opbevarede; det var 494 Fod langt. Tæt ved Chalupskuret fandtes et Skur til Opbevaring af Baadeværftets Træmaterialier samt en grundmuret mindre Bygning, hvori Baadebygmesteren havde sit Kontor og den vagthavende Læge sit Lokale. Der laa ogsaa paa Baadebyggerpladsen

en Bedding, hvorpaa der kunde bygges Skibe af Størrelse som Korvetter, og ved Siden af denne var der indrettet et med Mur omgivet Brandsted med Fyrhus og Begkedel. En stor Del af Pladsen var optagen af en Mastegrav, den »indre«, hvor Mastetømmer laa nedsænket under Vandet; den havde to Indløbskanaler, over hvilke der var lagt Broer, og imellem disse laa den saakaldte »Smalø«, der var 440 Fod lang, 40 Fod bred og paa begge Sider havde Beklædning af utilhuggede Sten. I Havnen langs Smaløens ydre Side var der en med Pæle og Bomme indhegnet »ydre« Mastegrav. I denne laa der Svømme-flaader, som bleve benyttede af Garnisonen og af nogle af Byens Drengeskoler, og paa selve Smaløen fandtes et aabent Træskur med Bænke, der tilhørte »den kongelige militære Svømmeskole« og blev benyttet til Af- og Paa-klædning under Svømmeøvelserne. Ved den indre Mastegrav laa Barkasseskuret, der var 184 Fod langt, og hvori de store Rofartøjer bleve byggede og reparerede; her blev ogsaa, i en særskilt Afdeling, den smukke gamle »kongelige Chalup« opbevaret. Naar man havde passeret over hele Smaløen, kom man ind paa Masteværftet, der ved en Mur var adskilt fra Nyhavn, Charlottenborg Side. I Muren var der en Port, som var aaben i Svømmetiden, men for øvrigt kun ved særegne Lejligheder. Dette Punkt af Gammelholm kaldtes »Frossenborg« og Porten altsaa »Frossenborg-Porten«; gennem denne fandt selvfølgelig al Færdsel Sted i den korte Periode, hvor den øvrige Del af Gammelholm var fraflyttet, og kun Baadeværftet og Masteværftet endnu midlertidig var bibeholdt. Paa Masteværftet fandtes det store »Maste-Arbejdshus«, der bestod af to sammenbyggede, teglhængte Skure af 120 Fods Længde, og hvor Flaadens Master, Mers og Rundholter bleve forfærdigede. Der var ogsaa et mindre Arbejdsskur af 110 Fods Længde, og i et lille Hus af Bindingsværk og Mur havde Mastemagermesteren Kontor. Op til Muren imellem Porten og Bulværket laa der et grund-

muret Hus, paa een Etage, og i dette var der indrettet en lille Smedie, hvor Masteværftets Smedearbejde blev udført, en Vagtstue for de her vagthavende Soldater og endelig Lokale for en Opsigtsbetjent. Umiddelbart ved denne Bygning var der en Landgangstrappe; imellem denne og »Christiansholm« blev der med to Fartøjer vedligeholdt en stadig Færgeforbindelse, og her gik altsaa Persontrafikken mellem Gammel- og Nyholm.

Vi kunne imidlertid ikke forlade Gammelholm uden at nævne den Hygge, der fandtes som Følge af, at meget bar Præg af at være gammelt, tildels endog ærværdigt, uensartet, rejst og skaffet tilveje til forskellige Tider i Løbet af en lang Periode. Intet havde det kolde, stilfuldt-fornemme Præg, der ofte synes paatrykt nyere Bygninger; ved de gamle Bygninger havde kun den paatænkte Anvendelse og den størst mulige Økonomi været bestemmende for deres Beskaffenhed, deres Beliggenhed og Ydre. Paa hyggelige Smaahaver var der heller ikke Mangel. Paa Masteværftet fandtes Værftchefens Køkkenhave; den laa tæt op til Botanisk Have, som jo oprindelig var anlagt paa Gammelholms Grund. Baade Mastemagermesteren og Baadebygmesteren havde Haver med Frugttræer ved deres Kontorer, og i ældre Tid skal der have været endnu flere Haver, saaledes for Eksempel en ved »Gamle Sø-kortarkiv«. Til Gammelholms Idyl bidrog ogsaa dette, at der fandtes Familie-Vaaninger (Værftchefens og Ekvipagemesterens), som saa at sige laa Dør om Dør med Værkstederne og Kontorerne; men hvad der i Særdeleshed gjorde Opholdet og Virksomheden der saa tiltalende, var Terrænets ringe Udstrækning og den Omstændighed, at Gammelholm grænsede umiddelbart op til Byens mest befærdede Strøg, ja saa at sige laa i Byens Midtpunkt. Men Fraflytningen maatte ske. Allerede i 1795 havde jo Kommandør Winterfeldt som Medlem af Dok-Kommissionen paavist Nødvendigheden deraf, Tanken om Anlæg af en Dok paa »Gamle Doks« Plads blev vistnok som Følge

deraf for bestandig opgiven, og »Orlogsværfternes Sammen-
dragning paa Nyholm« blev 15. April 1858 bestemt ved
en Lov, hvis § 4 er saalydende: »Efterhaanden som
Anlægget af tilsvarende Værksteder o. s. v. paa Nyholm
tillader det, bliver Gammelholms Grund med de derpaa
værende Bygninger at afhænde.«

GRUNDTEGNINGER

AF

GAMMELHOLM

1856 OG 1895.

UDGIVNE MED MARINEMINISTERIETS UNDERSTØTTELSE.

Bilag til „Oplysninger om Orlogsværftet“ ved H. Degenkolv.

Plan I er trykt paa gennemsigtigt Papir for at gøre det muligt paa een Gang at iagttage begge Planer, naar disse lægges oven paa hinanden.

Forklaring til Plan II.

1. Hovedindgangsport.
 2. Hovedvagt.
 3. Husarstald.
 4. Opsigtsbetjenthus.
 5. Pavillonbygning (nu Studenterforening).
 6. Hovedmagasin.
 7. Ministeriets Kontorbygning.
 8. Vejerbod.
 9. Sprøjtehus.
 10. Hovedmagasins-Kontor.
 11. Ekvipage- og Kommando-Kontor.
 12. Klejnsmedie.
 13. Grovsmedie.
 14. Ankersmedie.
 15. Værftchefens Bolig.
 16. Værftchefens Have.
 17. Vadskehus.
 18. Spaanehave.
 19. Staldbygning.
 20. Bedding.
 21. Sejlmagasin, Materialbod, Bradbænk og Tømmerværksted.
 22. Sejlmagerværksted og Sejldugsvæveri.
 23. Ekvipagemesterens Bolig.
 24. Ekvipagemesterens Have.
- } Øverste Etage
} »Sejlloftet«.

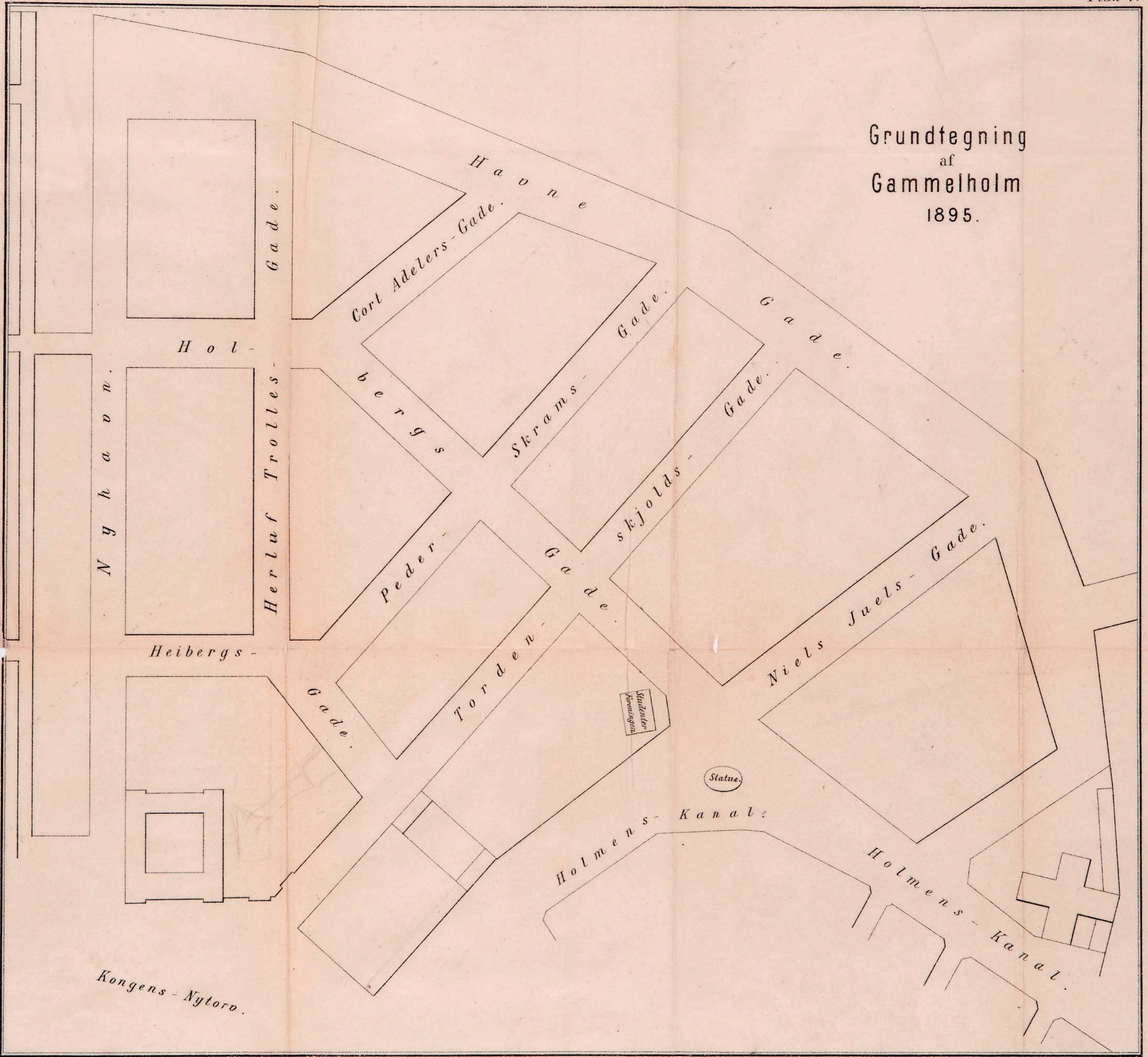
25. Jernhave.
 26. Bødkerværksted.
 27. Kulplads.
 28. »Gamle Søkortarkiv«.
 29. »Trunken«.
 30. Kalkhus.
 31. Reberbane.
 32. Hampemagasin.
 33. »Drøien«.
 34. Garnmagasin.
 35. Port til Kongens Nytorv.
 36. Bedding.
 37. Baadebygmesterens Kontor og Lægelokale.
 38. Chalupskur.
 39. Barkasskur.
 40. Begkogerri.
 41. »Smaløen«.
 42. Maste-Arbejdshus.
 43. Arbejdsskur.
 44. Mastemagermesterens Kontor.
 45. Vagt m. m.
 46. Port til Nyhavn.
 47. Botanisk Have.
 48. Charlottenborg.
 49. Den militære Højskole.
 50. Det kongelige Theater.
 51. Lokaler og Grund, afstaaede til Theatret.
 52. Søkortarkiv.
 53. Holmens Kirke.
 54. Holmens Kirkes Kapel.
-

KJØBENHAVN.

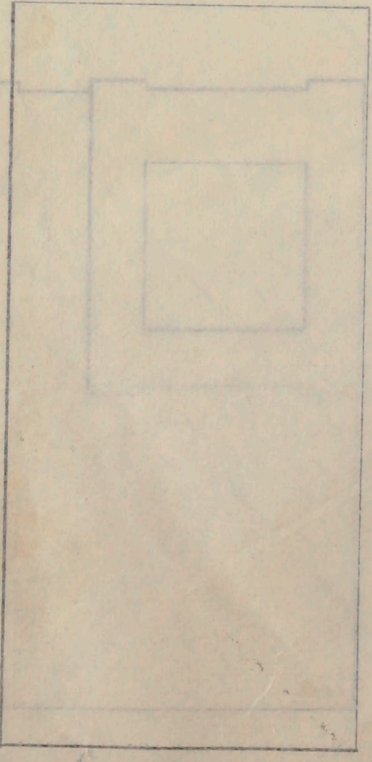
FR. G. KNUDTZONS BOGTRYKKERI.

1895.

Grundtegning
af
Gammelholm
1895.

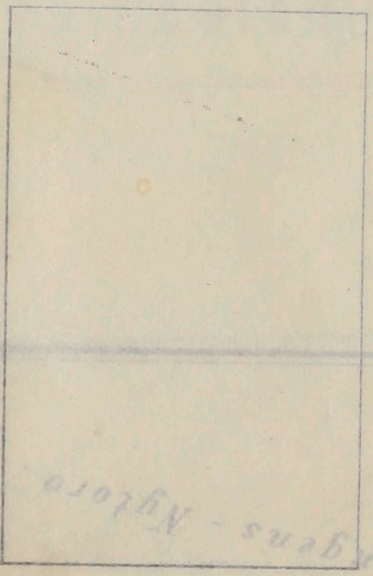

Herbst, Drossel -

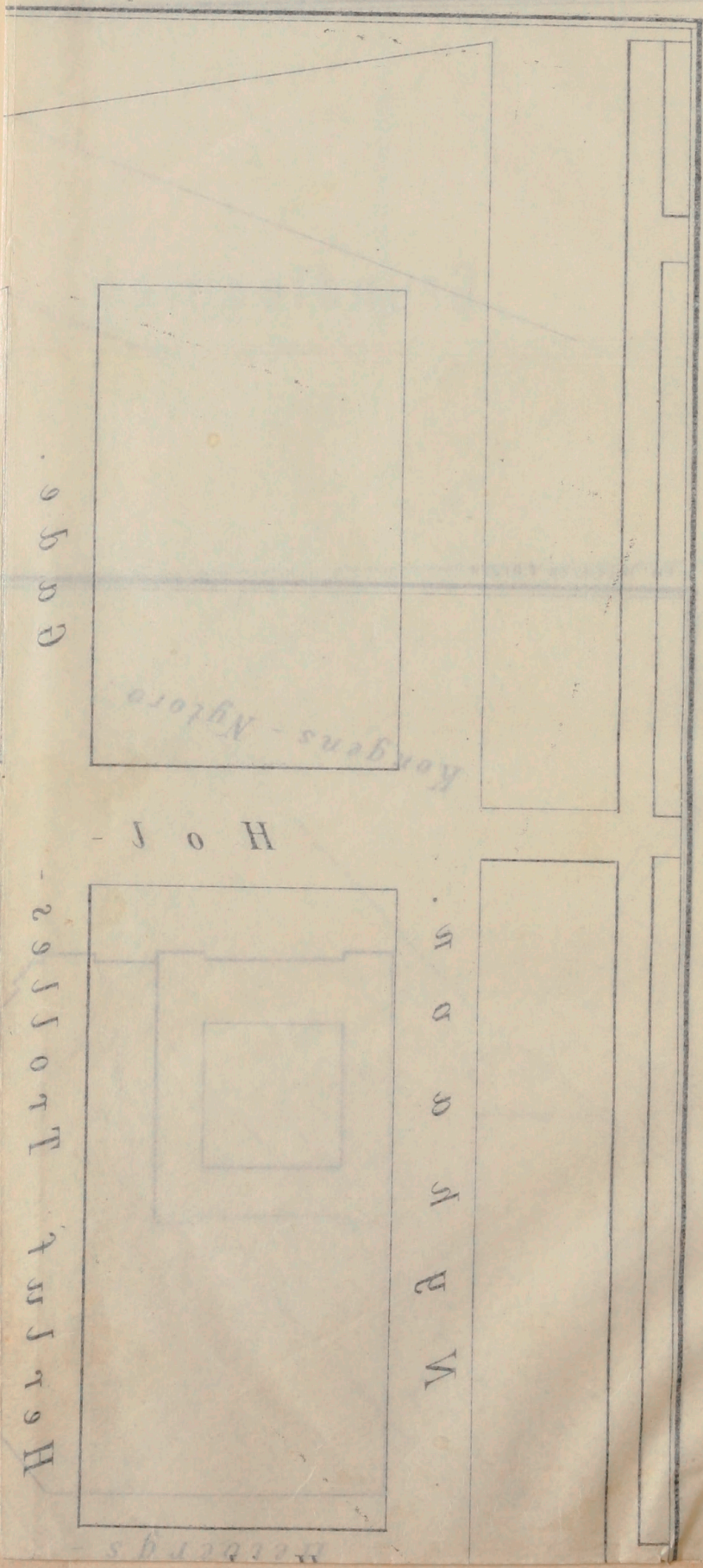
H o H

o b o o

Kongens - Nytorv

W a s o m .

Grundtegning af Gammelholm 1856.

